

Most, nem majd valamikor!

Következményekkel terhes

átfestés

Van olyan vékony máz is, amely nem árt sokat, mivel hamar el lehet tüntetni, de éppen szellemi vonatkozásban léteznek olyan vastag és makacs bevonatok, amelyek az egész „képet” tartósan elfedik. Ilyen vastag és makacs mázzal vonták be a Jézus-képet is, és azután azt állították róla, hogy elválaszthatatlanul hozzátartozik Jézus zsidó azonosságtudatához és az igazi keresztények azonosságtudatához egyaránt. Ennek épp az ellenkezője az igaz, és a valódi keresztény önazonosság megtalálásához fel kell ismerni és határozottan el kell távolítani ezt a mázát, nevezetesen meg kell szüntetni a Jézus-kép eszkatologikus átfestését.

Az *eszkatológia* azt jelenti: tanítás a végső dolgokról. Ez a Jézus korabeli zsidóság felfogásában ennek a világnak a végét és Isten országának a Messiás általi megvalósítását jelentette. A késői zsidóság kozmikus átalakulások izzó színeivel festette le ezt a végvárást, s ezt nevezzük *apokaliptikának*.

Az első keresztények átvették, és Jézusra alkalmazták ezt az élénk jövővárást. Ez mindenekelőtt Jézus kereszthalálának katasztrófája nyomán következett be, mert úgy tűnt, hogy az egy csapásra véget vetett minden hívő várárnak. Úgy gondolkodtak, hogy Jézus ígértetésének középpontjában is Isten országa állt, illetve nem aludtak ki azok az elképzelések sem – különösen a zsidóságból érkezett keresztények körében –, hogy Jézus a zsidóság megváltására jött, tehát ő a várva várt Messiás. Az az ígértetbeteljesedés séma, amely szerint a messiási beteljesedés Isten minden korábbi ígértetésének beteljesedését jelenti, különösen a Máté-evangéliumra jellemző. A csalódásba torkollott várárnak azután hatásos és vigasztaló támaszt találtak az eleven zsidó végvárársban, és kialakult az új jelszó: Ha nem most, hát majd valamikor később, vagy éppen a közeli jövőben! Ennek a keresztény várárnak a

középpontjában változatlanul Jézus állt. *Immár Jézus lett a Messiás*, aki köré minden forrón ápolt eszkatologikus remény fonódott. A továbbiakban tehát többé-kevésbé azonos jövővárás jellemezte a zsidókat és a keresztényeket, de a várárnak beteljesítőjét illetően már nem értettek egyet, hiszen a zsidók elutasították, és mind a mai napig elutasítják, hogy Jézus a Messiás.

Ez azonban nem akadályozta meg a keresztényeket abban, hogy ragaszkodjanak eszkatologikus elképzeléseikhez, még ha Jézusnak mint Messiásnak az eljövetele évszázadról évszázadra, egyre távolabbra tolódott is ki. Még a Hitvallásban is meggyökerezett: „onnan leszen eljövendő”! A kereszténység tehát megmaradt ennél a tételnél: Ha nem most, akkor majd valamikor! Ezt az értelmezést nevezem következményekkel terhes átfestésnek. Miért?

Ez az eszkatologikus értelmezés *meghamisította és megerősöskolta* Jézus önazonosságát. Ily módon ősrégi, pontosabban: elavult mitologikus elképzeléseket vetítettek ki Jézusra, aki pedig valami teljesen új elhozójának tartotta magát (vö. Mk 2,21-22).

Ennek következtében Jézus teljesen eltűnt a Messiás mitológiai kulisszája mögött, s ugyanígy tűnt el az általa hozott újdonság is a múlt elavult várárnak mögött. A Jézus-képnek ez az eszkatologikus átfestése kétségtelenül a legtorzítóbb, a legkönyörtelenebb, a legdurvább és a legtartósabb az összes átfestések között, mivel a Jézus-kép minden hasadékába és repedésébe behatolt. Ennek alapján értelmezték aztán Jézus minden szavát, minden példázatát, minden tettét – a bizonytalan, távoli jövőre vonatkoztatva azokat.

Ez az eszkatologikus átfestés azért olyan könyörtelenül erőszakos, mivel nosztalgikus figurát csinál Jézusból, *teljesen megfosztva őt aktuális robbanóerővel bíró jelentőségétől*. A mai ember egészen más tudati szinten áll, mint az ókori, és semmit sem tud kezdeni az eszkatologikus régiségekkel, tehát az a benyomása, hogy Jézus sem más, mint elavult múlt. Joggal állapítja meg Walter Nigg: „Kevés személyiséget festettek át annyira a felismerhetetlenségig, mint Jézust. A világtörténelemben vele bántak el a leginkább, s így kereszthalála után újabb passzió kellett keresztülmennie.”

Mindez azonban nemcsak Jézus közvetlen követőit érintette, hanem az összes későbbi nemzedékek önértelmezését, vagyis minden idők keresztény egyházát/egyházait is. *Ethelbert Stauffer* megfogalmazása szerint valamennyien judaizáltak, pontosabban rejudaizáltak Jézus üzenetét.

De mit jelent itt konkrétan a rejudaizálás? Azt, hogy Jézus helyett egy zsidó messiást kaptunk, akin később sokat csiszolgattak ugyan, de akivel kapcsolatban a nemzetközi kutatásnak az a legfontosabb megállapítása, hogy Jézus sosem tartotta magát messiásnak. Továbbá a jelenbeli kihívás helyett zsidó eszkatológiát, és azzal együtt semmire sem kötelező ködös dolgokat kaptunk. De mint ismeretes, a Messiás és az eszkatológia összetartozik, és az egyik bukásával a másik is elvész.

A jézusi Most

Minden jövőspekulációval elmentésben Jézus a jelen embere volt. Ebben a vonatkozásban egyetlen szó sem jellemzőbb rá, mint a „most”. Ez a jelenre irányuló aktualitás újból és újból elérhetetlennek bizonyult a keresztények számára. Az Újszövetség egyik új fordítása például így fordítja Mk 1,15-öt: „Itt az idő! Isten országa érkezik!” Csakhogy egyáltalán nem ez áll az eredetiben. Ez a fordítás a mi szokásos beállítottságunkat tükrözi. Ténylegesen ez olvasható az evangéliumi szövegben: „Isten országa itt van!” Közvetlen jelen. Jézus mindig úgy beszél róla mint aktuális és konkrét történésről.

Emlékezzünk csak Jézus első názareti fellépésére! Odaadják neki Izajás próféta tekerését, amelyből fölolvasson egy szakaszt, majd így kommentálja: „Ma teljesedett be az Írás szava, amelyet az imént hallottatok” (Lk 4,21).

Kétségbeesett helyzetében Keresztelő János követeket küld börtönéből Jézushoz, hogy kérdezzék meg, ő-e az, akinek el kell jönnie, vagy mást várjanak. Jézus ezt feleli: „Jelentsétek Jánosnak, amit láttok és hallotok: Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak föltámadnak, és a szegényeknek hirdetik az evangéliumot” (Lk 7,22). Ez azt jelenti: Isten országa itt van (vö. Mt 12,28 / Lk 11,20).

Hol? Ott, ahol teljesül Isten akarata (vö. Mt 6,10)! Erre szólít föl Jézus. Ez az ő tulajdonképpeni és legsajátosabb vonala. „Isten országa rajtatok áll vagy bukik”, mondja Jézus (Lk 17,21)!

Még a János-evangélium is megőrizte a jézusi jelenre irányultságnak ezt a hangsúlyát, amikor ezeket a szavakat adta Jézus szájába: „Eljön az óra, sőt már itt is van” (amikor az igazi imádók lélekben és igazságban imádják az Atyát)! És aki követi Jézus szavát, annak már most „örök élete van” (Jn 4,23; 3,36).

Ennek a kérlelhetetlenül sürgető jézusi Most-nak az ismétlődő zaklatása ellen igen hamar védekeztek, mégpedig kitartóan és alaposan, két módon is. Félretolták Jézust a jelen rivaldafényéből, és térben egyre magasabbra helyezték, a mennyei túlvilágba. Ez már a legkorábbi időkben megtörtént, magában az első tanítványi közösségben, amint ezt például a mennybemenetel története igazolja. E beszámoló szerint „felhő takarta el őt szemük elől” (ApCsel 1,9). Minél magasabbra viszi őt az isteni felemeltetés, annál távolabbr kerül a nyomatókos közvetlenség. A térbeli eltávolításnak felel meg aztán az időbeli. „Ismét eljön majd”, áll ugyanabban a szövegben (ApCsel 1,11). Csakhogy ily módon a végidő messzeségébe tolták el Jézust, és senki sem tudja, mikor fog bekövetkezni a visszatérés „utolsó napja”.

Aztán mindkét eltávolítást, a térbelit és az időbelit is dogmatizálták a Hitvallás ismert szavaival: „fölment a mennybe, ott ül az Isten jobbján, és onnan jön majd el”. A jézusi Most így sokkal elviselethetőbb, de már csak tompán és közömbösítően szól hozzánk.

A nem-eszkatologikus Jézus

Támasszuk alá Jézusnak az eszkatológiával kapcsolatos álláspontját még egy másik nézőpontból is, nevezetesen a jellem következettségének szempontjából, ami mélypszichológiai vonatkozásban rendkívül fontos kategória, ha meg akarunk ragadni egy személyiséget. Ez itt konkrétan azt jelenti: A „Most, nem majd valamikor!” Jézusa fölléphetett-e egyidejűleg eszkatologikus távspekulációk képviselőjeként? Ér-

telmes módon el lehet-e képzelni ezt? Nem, nem lehet. Ha ennek ellenére a kettő egymásmelletti-ségét akarnánk állítani róla, akkor ezzel skizofrén, vagy legalábbis skizoid személyiség szerkezetet fognánk rá. (De mielőtt ilyen diagnózisra jutna valaki, előbb mindig meg kellene kérdeznie, vajon nem ő maga vált-e skizoid kategóriák áldozatává, amelyeket azután kivetít Jézusra.)

Mindenesetre először is tény, hogy azok az eszkatologikus kijelentések, amelyeket nemcsak gazdagon, hanem túlságosan is torzító módon Jézus szájába adtak, mindenestül utólagos betoldások – úgyhogy az úgyszólván „eszkatologikusan terhelt” gondolkodók mind a mai napig elkötelezettjei maradtak az archetipikus-eszkatologikus tudati síknak, és ezért semmi mást nem képesek találni Jézusnál, csak eszkatológiát. Ezért éppen az eszkatológiával kapcsolatosan szeretnék rámutatni Jézus személyiségének következetességére: éppen e személyiség lényegi újdonságai zárják ki az eszkatologikus gondolkodásmódot.

Először is: Jézus fő gondolkodási kategóriái a következők: keletkezés, növekedés, kibontakozás, fejlődés. A megfelelő példázatok és egyéb vonatkozásokat nem szükséges itt külön felsorolnunk. Tehát kivétel nélkül organikus jellegű kategóriákról van szó. Ha mármost eszkatologizálják ezeket a kategóriákat, és az lesz a rendeltetésük, hogy egy remélt csodálatos jövő irreális spekulációit fejezzék ki, akkor mechanikussá válnak, és átkerülnek a mágia és a látványos csodák világába. Ez hamisítás és nagystílusú kivetítés lenne. Olyan személyiség esetén, amely oly határozottan a Most-ra irányul, mint Jézus, értelmesebben csak ennek az ellenkezőjét lehetne megállapítani, tudniillik hogy a keletkezés, a növekedés, az érés, a kibontakozás alapkategóriái kifejezetten nem eszkatologikus kategóriák. Látni kell, hogy ezek főképpen olyan kategóriák, amelyek segítségével Jézus arról az új tudati síkról beszél, amelyet ő vezet be. Hozzátehetjük: az eszkatológia a kényelmes út; kényelmesebb,

mint a változás karakteres, de hosszadalmas és nehéz útja.

Elbűvölően eredeti vonása Jézusnak a lényegi gondtalanság mindazzal szemben, ami ma, holnap vagy bármikor a jövőben megtörténhet, gondtalanság az élet minden kiszámíthatatlanságával szemben. Tág horizontot ölel föl ez a mondása: „Ne aggódjatok!” Így aztán az sem töltötte el őt aggodalommal, mi történhet „legvégül”. A lényegi gondtalanság nem egy tulajdonság a sok közül, hanem az integrált személyiség alapmagatartása: mentesség a félelemtől, valóságközeliség, bizonyosság. Ezzel szemben az eszkatologikus elképzelés sterilnek, intellektuálisnak és mesterségesnek hat.

További, Jézusra mélységesen jellemző, de tökéletesen nem-eszkatologikus alapvonás az a nyomatékos mód, ahogyan az ember pozitív teremtői lehetőségeiről beszél. Elmondja példázatokban és egyedi szóképekben egyaránt, hogy az ember lehet okos vagy ostoba, türelmes vagy intézkedő, makacsul ragaszkodó vagy megtérő, megkérdézheti a szívét anélkül, hogy semmibe venné az értelmét. Elmondja, hogyan lehet békülékeny az ember csalódottság és megkeseredés nélkül, és hogyan teheti konkrét belső ösztönzéssel azt a magatartást, amelyet a „nyolc boldogság” olyan kihívóan ír le. Az irgalmas szamaritánus példabeszéde kapcsán ez a felszólítás hangzik el: „Menj, és tégy hason-

lóképpen!” – hacsak félelemből és kényelmességből fakadóan az ember nem részesíti előnyben az illető pap vagy levita szerepét. Ezzel a cselekvésre felszólítással találkozunk lépten-nyomon, s a hangsúly mindig azon van, hogy képesek vagyunk erre: a képtelenségről sosem esik szó. Jézus úgy szólítja meg az embereket, hogy a lehetőségeikről beszél, és azáltal, hogy ezt teszi, a lehetőségek konkrét valósággá válnak. Akárcsak a „Most”, a „Tedd ezt!” is totálisan nem-eszkatologikus mozzanat. Ha készségesen, hittel, bizalommal és lelkesedéssel fordulunk ama új és nagy emberségesség felé, amelyet Jézus hoz, akkor azok vagyunk, akik lehetővé teszik a lehetetlent, akik hegyeket mozgatnak, akik a világ világosságává és a föld sójává válhatnak.

Jézus eszkatologikus értelmezésének ellentmond továbbá Jézus gyakorlati beavatkozásainak konkrétsága. Összehasonlításképp: Pált örökösen az ideiglenesség alaphangulata határozza meg. Egyenesen azt mondja, hogy jobb nem megházasodni, mivel az – mint sok más fontos dolog is – csak szükségtelen ballaszt, tudniillik a vég közelsége miatt. Jézusnál hiába keressük ezt az alaphangulatot. Az ő szemében ez a világ nem váróterem, amelyben csak az eszkatologikus vonat indulására várunk. Ellenkezőleg, alapvető nyilatkozatokat tesz házasságról és házasságtörésről, minden külső

mozzanatot a belső tartásra és érzületre alapozva. Elvi jelentőséggel foglal állást a válás kérdésben, mindenekezlött azért, hogy védje a nők jogait. Öszinteséget kíván a bíróságon, ami által szükségtelenné válik az eskü. És egyáltalán, olyasféle pozitív emberségességet akar, amely végső soron fölöslegessé teszi a bíróságokat és a pereket. Ért ahhoz, hogy nevének nevezze az öregekkel való rossz bánásmódot, valamint az elégtelen gondoskodást a rászorulókról és a gyerekekről. Pellengérré állítja a társadalmi igazság-igazságtalanságot és a

pénzimádatot. Beszél az adózásról és a felebarátért végzett segélyszolgálatról, de az adósság okozta bajokról és a munkanélküliség problémájáról is, és még sokáig folytathatnánk. – A hétköznapi konkrétumai vagy az élet apróságai Jézusnál sosem öltik az ideiglenesség vagy a jelentéktelenség jellegét, ti. hogy ezek már nem számítanak, ahogyan ez megfelelne az eszkatologikus magatartásnak. Viszont aki ennyire szívén viseli a konkrétumokat – a létező embert a maga valóságos helyzetében, vagyis végső soron az egész társadalmat, annak minden vonatkozásában –, az nyilvánvalóan nem ismeri az eszkatológiának az adott helyzetet közömbösítő, az ideiglenességet hangsúlyozó alapállását, ellenkezőleg: az ilyen embert az emberi élet megújítása és a jobb konkrét jövő érdekli.

Ha azonban Jézus az általánosan érvényes patriarchális tudat-síkkal szemben egy új, magasabb, egész jellegű, integrált tudatsíkot mutatott be személyében, és nyitott meg ily módon elvileg mindenki számára, akkor ez kozmikus méretű jövőprogramot jelent számtalan nemzedék számára, tág térben és hosszú időre vonatkozóan. Tekintettel erre a kozmikus Jézus-alakra, csak egy teljesen elfogult, a saját kis történetéhez tapadó látásmód beszélhetett vele kapcsolatban a közeli vagy a távoli vég várásáról. Azok a méltatások, amelyek egy kicsi, vallásos keleti nép e világi aspirációinak beteljesítőjét látják Jézusban, egyenesen provinciálisnak és kispolgárinak hatnak, éppen spirituális és erkölcsi szükségük és korlátoltságuk miatt. Jézus fellépése óta a világ állandóan tágult, a problémák korábban nem ismert dimenziókat öltöttek, ennek ellenére megállapíthatjuk, hogy ennek az egyetemes, nem-eszkatologikus Jézusnak a mindenkori jelennel kapcsolatos aktualitása és provokatív szakítóereje semmit sem csökkent.

Hanna Wolff

Forrás: H. W., Neuer Wein – alte Schläuche, RadiusVerlag 1981

